

فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک

سال هجدهم، شماره ۸۰ تابستان ۱۳۹۹

مقاله نهم، از صفحه ۲۰۶-۱۸۹

مقاله پژوهشی: اولویت‌بندی مؤلفه‌های اثرگذار بر سیاست دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران

ابوالقاسم اکبرنژاد^۱، کریم چشک^۲

پذیرش مقاله: ۹۸/۰۲/۲۴

دریافت مقاله: ۹۸/۰۱/۲۴

چکیده

سیاست دفاعی باید به ایجادکننده هماهنگی، وحدت رویه در عمل سیاسی در دوره زمانی تعریف‌شده خود باشد، در غیر این صورت، بازیگران دچار تشتت الگوی رفتاری می‌شوند. لذا سیاست دفاعی معمولاً به‌وسیله رهبران و حاکمان، دولت-مردان و اسناد بالادستی تعیین و ابلاغ می‌شود. به همین خاطر مقاله حاضر باهدف احصاء و شناسایی مؤلفه‌های سیاست دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران از بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، قانون اساسی، چشم‌انداز، سیاست‌های کلی و قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران به رشته تحریر درآمده است. این پژوهش با روش توصیفی - پیمایشی صورت گرفته و جامعه آماری آن تعداد ۳۰ نفر از افراد شاخص نظامی و مدیران رده‌بالای کشوری می‌باشند. برای جمع‌آوری اطلاعات از یک پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد و از آنجائی که داده‌ها نرمال بودند، برای تجزیه و تحلیل آن‌ها از آزمون‌های پارامتری بهره‌جویی شده است. چهار اولویت اول مؤلفه‌های اثرگذار سیاست دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران به شرح زیر می‌باشد:

آموزه‌های دینی - اخلاقی، فرامین و تدابیر مقام معظم رهبری و امام راحل (رحمت‌الله علیه)؛ قانون اساسی، دکترین و سیاست‌های کلان ابلاغی جمهوری اسلامی ایران، تحولات محیطی (بین‌المللی و داخلی).

واژگان کلیدی: نظام نوآوری دفاعی، نوآوری خلاقانه فناورانه، نوآوری دفاعی در جنگ ترکیبی

۱ دانشجوی دکتری علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) gh.akbarnazhad@gmail.com

۲ دانشجوی دکتری علوم دفاعی راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی

مقدمه

دولت‌ها به منظور هدایت و راهبری امور کشوری، ناگزیر از سیاست‌پردازی بر اساس خط‌مشی رهبران و اسناد بالادستی خود هستند. سیاست‌ها، جایگاه بی‌بدیلی در مدیریت امور حکومت‌داری دارند؛ به این دلیل که منبع و راهنمای اصلی راهبردها بوده و نقش هماهنگ‌کننده برنامه‌ها را ایفاء می‌نمایند. در ضمن دورنمایی از مسیر و جایگاه آتی کشورها ارائه کنند. از آنجاکه سیاست‌های دفاعی - امنیتی به‌مثابه چارچوب شکل‌دهنده به ساختار و روندهای دفاعی - امنیتی، ربط وثیقی با مؤلفه‌های امنیت ملی و ضریب امنیتی کشورها دارد، بنابراین سیاست دفاعی - امنیتی و کاربست آن، حائز حساسیت‌های فراوان‌تری می‌باشد. به این دلیل است که تنها دولت‌ها، یگانه متولی تدوین و اعلام سیاست دفاعی به شمار می‌آیند (Hays, valance & Tassel, 1994). البته دولت می‌تواند پیش از تصمیم‌گیری، در فرآیند تصمیم‌سازی از نظرات مشورتی و تخصصی اتاق‌های فکر، اندیشمندان و نخبگان فکری - ابزاری بهره‌مند شوند.

در این راستا، قدرت دفاعی - امنیتی به‌مثابه یکی از ارکان تضمین‌کننده دوام و قوام کشورها، متشکل از عناصر و اجزای گوناگون می‌باشد. هرچند با شنیدن این عنوان، توانمندی‌های نظامی به اذهان متبادر می‌گردد. ولی واقعیت آن است که در کنار تسلیحات و تجهیزات نظامی، مقوله‌های نرمی نیز همچون سیاست دفاعی - امنیتی در تولید و ارتقای قدرت دفاعی نقش‌آفرین هستند. از این فراتر شاید بتوان ادعا نمود که بدون این نرم‌افزارها که تعیین‌کننده اهداف و ساختار و جهت دهنده فعالیت‌ها می‌باشد، نمی‌توان ابزار مناسب را تهیه کرد و تجهیزاتی که بدون هدف تأمین گردد، قابلیت بهره‌برداری چندانی نخواهند داشت. با اذعان به این موضوع، مقاله حاضر درصدد احصاء و شناسایی مؤلفه‌های سیاست‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران در بیانات امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی)، قانون اساسی، چشم‌انداز، سیاست‌های کلی و قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران می‌باشد تا بتواند مبنایی را برای تصمیم‌گیری سیاستمداران کلان کشور تهیه نماید. از آنجائی که پژوهش‌های صورت گرفته قبلی فقط به شناسایی و استخراج سیاست‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران پرداخته‌اند و هرکدام از مقالات به بخشی اشاره کرده‌اند، در این پژوهش، تمامی مؤلفه‌های سیاست‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران ضمن احصاء، اولویت‌بندی نیز گردیده‌اند. به همین خاطر، مقاله حاضر هم از نوآوری موضوعی و هم از نوآوری روشی (انجام آزمون‌های آماری کیفی و کمی، استفاده از معادلات ساختاری و اولویت‌بندی عوامل)

برخوردار است. هدف اصلی این تحقیق شناخت مؤلفه‌های اثرگذار بر سیاست دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران پژوهش لذا سؤالات اصلی پژوهش عبارت است از مؤلفه‌های اثرگذار سیاست دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران کدام‌اند؟

مبانی نظری

- پیشینه‌شناسی:

در این تحقیق ۴ عنوان مقاله علمی پژوهشی مرتبط با موضوع تحقیق مورد مطالعه قرار گرفت که با اقتباس از این پیشینه‌ها، تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق انجام گرفت؛ لذا دو مورد از پیشینه‌های تحقیق که ارتباط بیشتری با موضوع دارند به شرح ذیل بیان می‌شوند:

سید جلال دهقانی فیروزآبادی و همکاران در مقاله‌ای با عنوان «چالش‌ها و فرصت‌های پیش‌روی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در تحولات اخیر آسیای جنوب غربی» سؤال اصلی تحقیق خود این‌طور طرح می‌کند که چه چالش‌ها و فرصت‌هایی پیش‌روی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در شرایط جدید وجود دارد؟

در این مقاله، تحولات اخیر آسیای جنوب غربی از منظر امنیتی و نحوه اثرگذاری آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بررسی و ارزیابی گردیده است. ابتدا این تحولات و خیزش‌های اعتراضی و مردمی، به‌ویژه به لحاظ ماهیت، خواسته‌ها، نشانه‌های اعتراضی و کارگزاران اسلامی، معرفی شده است. در این مقاله تعریفی موسع از اسلام و قرائت‌های گوناگون از آن، نداشتن وحدت رویه در بین گروه‌های مختلف، التقاط سریع با فرهنگ و نظام‌های سلطه را مهم‌ترین چالش‌های این کشورها و ناکارآمدی و شکست پروژه مدرنیته، تقویت مردم‌سالاری دینی، تقویت گفتمان اسلام‌گرایی، تقویت گفتمان مقاومت، انزوای سیاسی رژیم اشغالگر قدس در منطقه، برهم خوردن نظم کهن منطقه آسیای جنوب غربی و ارتقای نقش اسلام در روابط بین‌الملل، مهم‌ترین فرصت‌ها و آثار مثبت بیداری اسلامی برای امنیت ملی ایران قلمداد شده است.

محمدجعفر صالحی در مقاله‌ای با عنوان ملاحظات سیاست‌های امنیتی جمهوری اسلامی ایران در خیزش بیداری اسلامی سؤال اصلی تحقیق خود این‌طور طرح می‌کند که ملاحظات تأثیرگذار بر سیاست‌های امنیتی جمهوری اسلامی ایران چیست؟

وی در جواب به این نتیجه می‌رسد که تحولات منطقه به همان اندازه که برای ایران فرصت‌های جدیدی ایجاد می‌کند، تهدیدهایی نیز در پی خواهد داشت که عبور از آن‌ها تنها در سایه تدبیر و

در پیش گرفتن سیاست‌های هوشمندانه، مقدور است. مهم‌ترین اصلی که در این راستا کارگشا خواهد بود، شناخت منطقی و واقعی از تحولات منطقه و پیش‌بینی صحیح جهت آن در آینده و نیز شناخت ابزارها و امکاناتی است که ایران برای نقش‌آفرینی فعالانه در این حوادث در اختیار دارد. هرچند تحولات اخیر در منطقه که از آن به بیداری اسلامی تعبیر می‌شود، دارای مبنا و خاستگاه دینی و اسلامی است، باید تلاش شود این جهت‌گیری در آینده نیز حفظ شود. در این مقاله مهم‌ترین ملاحظات مؤثر بر سیاست امنیتی جمهوری اسلامی ایران را این می‌داند از هم پاشیدن قدرت مرکزی در کشورهای اسلامی می‌تواند در زایش گروه‌های مختلف تکفیری مؤثر باشد همچنین این تحولات در تغییرات ژئوپلیتیک منطقه می‌تواند مؤثر باشد.

- مفهوم شناسی

سیاست: سیاست در حیطه مدیریت سازمان به معنای یکسری اصول و قواعد است که نشان‌دهنده راه برای مدیران در اتخاذ تصمیم خواهد بود (امیرکبیری، ۱۳۸۱: ۳۴).

مقصود از سیاست، رهنمودها، روش‌ها، رویه‌ها، مقررات و شیوه‌هایی از مدیریت خاص است که برای حمایت و تقویت کارها در نظر گرفته می‌شوند تا سازمان بتواند به هدف‌های تعیین شده دست یابد (دیوید، ۱۳۸۱: ۴۰)؛ به مفهوم دیگر سیاست‌های دفاعی، به معنی سیاست‌هایی هستند که جهت‌گیری‌های اساسی به‌کارگیری تمامی ظرفیت‌های ملی در جهت اهداف دفاع ملی را هماهنگ می‌کنند، زیرا ((سیاست)) جهت‌آفرین، اولویت‌زا و راهنمای عمل است (سلامی، ۱۳۹۲: ۲۲-۱۱).

سیاست امنیت ملی: سیاست امنیت ملی از راهکارهای کلی و خط‌مشی‌های طراحی شده‌ای هستند که یک کشور برای مقابله با خطرات احتمالی و دفع تهدیدات دشمنان داخلی و خارجی در ابعاد نظامی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و به حداقل رسانیدن آسیب‌پذیری‌های ملی در برابر بحران‌ها، حوادث غیرمترقبه طبیعی و غیرطبیعی از آن‌ها بهره‌برداری می‌نماید. یک کشور ممکن است تصمیم بگیرد که بر جنبه نظامی سیاست امنیت ملی تأکید بیشتری کند و با افزایش قدرت نظامی خود سعی در دفاع از منافع ملی خود نماید. امکان دارد که کشوری دیگر جنبه دیپلماتیکی سیاست امنیت ملی را مهم‌تر تلقی کند و با تشکیل اتحادها و پیمان‌های سیاسی و نظامی از یاری همکاری دیگر ملت‌ها برای دفاع از منافعش بهره‌مند گردد سیاست‌های امنیت ملی را با هر میزانی که بسنجیم خط‌مشی‌های سیاسی بر سیاست‌های امنیت ملی تسلط دارند (چگینی، ۱۳۸۴: ۲۹۹).

سیاست‌های دفاعی - امنیتی: سیاست‌های دفاعی امنیتی عبارت است از راهکارهای کلی و خط‌مشی - های طراحی شده‌ای است که یک کشور برای مقابله با خطرات احتمالی و دفع تهدیدات دشمنان داخلی و خارجی در ابعاد نظامی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و به حداقل رسانیدن آسیب‌پذیری‌های ملی در برابر بحران‌ها، حوادث غیرمترقبه طبیعی و غیرطبیعی از آن‌ها بهره‌برداری می‌نماید (همان: ۱۵۸-۱۵۷).

مؤلفه‌های سیاست‌های دفاعی - امنیتی: سیاست دفاعی - امنیتی از جمله مقوله‌های کلانی است که با توجه به تعاریف ارائه شده و ماهیت آن، می‌توان ویژگی‌هایی را برای آن برشمرد که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌گردد: (عسگری، ۱۳۹۱: ۱۵)

— **دولت‌محور بودن:** بدون تردید در همه کشورها، یگانه متولی عرصه سیاست‌گذاری در سطح ملی، عالی‌ترین مقام کشوری می‌باشند. پیرو این اصل کلی، دولت‌ها وظیفه تصمیم‌گیری در این حیطه را بر عهده‌دارند. به بیان دقیق‌تر، دولت‌ها باید سیاست دفاعی را تدوین و اجرا نمایند (Howorth and menon, 1997:1-6).

— **زمینه‌اند بودن:** مؤلفه‌ی زمینه‌اند بودن سیاست دفاعی یعنی این‌که هر دولتی تحت تأثیر دگردیسی‌های راهبردی (منطقه‌ای و جهانی)، تاریخی، اقتصادی، ایدئولوژیکی، سنت‌های دفاعی، چارچوب راهبردی، موقعیت ژئوپلیتیک و فرهنگ راهبردی می‌باشد. به این دلیل است که سیاست دفاعی کشورها با یکدیگر متفاوت بوده و هر کشور دارای سیاست دفاعی منحصر به فردی می‌باشد (روشندل، ۱۳۷۰: ۲۴۹-۲۳۵).

— **هماهنگ‌کننده بودن:** دولت‌ها برای نیل به امنیت، ابزارها و ساز کارهای گوناگونی را به خدمت می‌گیرند. هرچند وجود این ابزارها و به‌کارگیری این سازوکارها، شرط لازم ایجاد امنیت است، ولی شرط کافی، وجود نرم‌افزار هماهنگ‌کننده و انسجام بخش می‌باشد؛ بنابراین سیاست دفاعی به‌مثابه مؤلفه هماهنگ‌کننده ابزار در راستای دفع تهدیدات و ایجاد امنیت، این کار ویژه را بر عهده دارد. سیاست دفاعی باید به ایجاد هماهنگی وحدت رویه در عمل سیاسی (حداقل) در دوره زمانی تعریف شده خود، نائل آید، در غیر این صورت، بازیگر دچار تشتت الگو رفتاری می‌شود. (چگینی، ۱۳۸۴: ۱۸۵)

— **دارای ابعاد داخلی و خارجی بودن:** به‌طور کلی سیاست دفاعی دارای دو بعد داخلی و خارجی است که این دو جنبه درهم تنیده‌اند. بعد خارجی بر استفاده از زور در روابط بین دولت‌ها،

دلالت دارد، درحالی که جنبه داخلی آن، اقدام‌های بلندمدت و روزانه دولت‌ها را برای ایجاد توانمندی دفاعی و آمادگی برای به‌کارگیری نیروهای نظامی در برمی‌گیرد (Lutovinov, Sep-Oct 2001).

— **جهت دهنده بودن:** سیاست دفاعی به‌عنوان بالاترین سند دفاعی کشور، تعیین‌کننده ماهیت ساختار نظام دفاعی کشور در ابعاد سخت‌افزاری و نرم‌افزاری است. به بیان روشن‌تر، اینکه سیاست دفاعی کشور بر رویکرد «تهدید محوری» یا «قابلیت محوری» ابتناء یافته باشد، تأثیر مستقیم و عمیقی بر «راهبرد دفاعی»، «دیپلماسی دفاعی»، «روابط دفاعی» و «صنایع دفاعی» خواهد داشت. (عسگری، ۱۳۹۱: ۱۷)

— **محصول تفکر جمعی بودن:** تدوین سیاست دفاعی باید به‌عنوان محصول یک تفکر جمعی موردتوجه قرار گیرد. بازیگران اصلی در این تفکر جمعی، نخبگان ایزاری و فکری درون حاکمیتی و برون حاکمیتی در کنار مراکز و موسسه‌های علمی- پژوهشی هستند، بنابراین باوجود آنکه تصمیم‌گیرندگان در مورد سیاست دفاعی محدود هستند، ولی تصمیم‌های آن‌ها مبتنی بر نقش‌آفرینی گسترده، عمیق و مؤثر گروه‌های یادشده در فرایند تصمیم‌سازی می‌باشد. با توجه به آنچه بیان شد در یک جمع‌بندی می‌توان مؤلفه ویژگی‌های سیاست دفاعی- امنیتی را چنین بیان نمود:

دولت‌محور است، زمینه‌وند و تابع دگرگونی‌های محیطی و فرهنگی است، هماهنگ‌کننده همه ابزارها در جهت دفع تهدیدات و ایجاد امنیت است، دارای دو بعد داخلی و خارجی است. جهت دهنده کلیه فعالیت‌های دفاعی- امنیتی است، محصول تفکر جمعی و نگرش چندبعدی به امنیت است.

اصول سیاست‌های دفاعی - امنیتی

در تنظیم سیاست دفاعی اصولی که باید موردتوجه طراحان قرار گیرند عبارت‌اند از:

— **اصل کاربردی بودن:** سیاست (ازجمله سیاست دفاعی) هرچند طرحی برای دستیابی به سطح مناسبی از منفعت‌هاست، ولی تنها زمانی موردتوجه قرار گرفته و به‌منزله یک برنامه در دستور کار نخبگان اجرایی قرار می‌گیرد که ضمن داشتن ظرفیت‌های فراوان، از قابلیت کاربردی بودن برخوردار باشد. کاربردی بودن سیاست (دفاعی) تابعی از داشتن برآوردی منطقی از سطح قابلیت‌ها و مقدرات، ترسیم اهداف قابل‌دستیابی، شناخت صحیح تهدیدها، منافع و

فرصت‌ها و نیز روندها و ساختار جهانی و منطقه‌ای، برخوردار از عزم و اراده ملی برای نیل به اهداف، در اختیار داشتن با ایجاد سازوکارهای مناسب است (Jablonsky, 2004:69-76). بلندپروازی، عدم اولویت‌بندی ملاحظه‌های راهبردی، فقدان تناسب بین هزینه‌ها - منفعت‌ها مهم‌ترین آفات فراروی کاربردی بودن یک سیاست دفاعی هستند.

— **اصل جامعیت:** سیاست‌های دفاعی باید جامع باشند. جامعیت سیاست‌ها به این معناست که این سیاست‌ها در بخش نظری و عملی طراحی شده باشند. فقدان هر یک از این بخش‌ها، سیاست دفاعی را دچار نقیصه می‌نماید. (برقی، ۱۳۷۷: ۱۴۶).

— **اصل هماهنگی درون و بیرون سازمانی:** از جمله اصول مهم و شروط لازم به‌منظور تدوین سیاست دفاعی مؤثر، وجود هماهنگی درون - بین سازمانی نهادها و دستگاه‌های مرتبط و دارای نقش در فرایند سیاست‌پردازی است (امیرکبیری، ۱۳۸۱: ۲۰۵). در راستای طراحی یک سیاست دفاعی منسجم، وجود هماهنگی در خصوص تعریف و برآورد توانمندی‌ها، تهدیدها، منافع و اولویت‌های راهبردی، در میان عوامل و بازیگران تأثیرگذار، لازم است. اگر در روند سیاست‌پردازی، تمامی سازمان‌ها و گروه‌های ذی‌نقش، مشارکت نداشته باشند و یا اینکه این نهادها در درون خود هماهنگی نداشته باشند، احتمال تدوین یک سیاست دفاعی مؤثر و عملی کاهش خواهد یافت. از این‌رو به نظر می‌رسد این هماهنگی باید توسط نهادی عالی اعمال و مدیریت گردد. این نوع از هماهنگی منجر به تسریع در امور مربوطه شده و موجب تصمیم‌گیری متمرکز، سریع و توأم با هوشیاری می‌گردد.

— **اصل آینده‌نگری:** یکی از اصول مهم سیاست‌پردازی در هر عرصه‌ای، آینده‌نگری است (Drew, 1980). آینده‌نگری به‌مثابه رویکرد هر سیاستی، مبتنی بر شناخت و یادگیری از گذشته و حال می‌باشد. بر مبنای این اصل، تدوین‌کنندگان سیاست دفاعی، باید روندهای بلندمدت جهانی، شرایط منطقه‌ای میان‌مدت و وضعیت ملی را به لحاظ نیازهای راهبردی به‌طور واقعی، بر اساس سناریوهای مختلف، برآورد نموده و آن‌ها را دست‌مایه تدوین سیاست و گزینش گزینه‌های مناسب قرار دهند (Slaughter, 1996)؛ بنابراین سیاست‌پردازی به ساده‌ترین زبان یک برنامه عمل است و برنامه‌هایی را متناسب با آینده، طرح‌ریزی می‌نماید. از آنجاکه اولویت اصلی سیاست‌های دفاعی باید همواره آینده باشد، بنابراین تدوین‌کنندگان سیاست‌ها می‌توانند

حتی مشکلات امروز را نادیده بگیرند. همچنین آن‌ها باید روشی را برای مواجهه با خطرات بی‌شمار و عدم قطعیت‌های آینده بیابند.

— **اصل چندبعدی بودن:** این اصل، نتیجه در هم تنیدگی و به هم پیوستگی حوزه‌های گوناگون است. به عبارتی طراحی سیاست در هر عرصه‌ای خواه فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و غیره نیازمند موردنظر قرار دادن ملاحظه‌های اساسی سایر حوزه‌ها می‌باشد. در واقع ضرورت داشتن رویکردی کلان به سیاست‌پردازی در عرصه دفاعی ایجاب می‌کند که برای مثال در تدوین سیاستی با رویکرد «خوداتکایی» به ظرفیت‌های صنعتی - اقتصادی کشور توجه داشت و یا در پیگیری سیاست دفاعی مبتنی بر «وابستگی» (ساختاری یا تجهیزاتی) فرهنگ راهبردی جامعه ملحوظ نظر قرار گیرد. (برقی، ۱۳۷۷: ۱۴۷)

— **اصل انطباق‌پذیری:** انطباق‌پذیری از شروط طراحی یک سیاست دفاعی مؤثر است. به عبارتی وجود یا فقدان انعطاف‌پذیری سیاست، بر میزان بهره‌گیری از ظرفیت و شرایط موجود، اثرگذاری فراوانی دارد. اصل انطباق‌پذیری این معنا را در خود مستتر دارد که محیط دارای فرصت‌ها و خطرهایی است که نوع مواجهه (استفاده از فرصت‌ها و یا دفع مخاطرات) با آن‌ها، بستگی به منابع و توانمندی‌های بازیگر دارد. (Earle Chaffee, 2008:89-98); همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد یکی از ویژگی‌های محیط بیرونی، عدم قطعیت است. از این رو در تداوم شرایط و مؤلفه‌های دارای آثار سلبی و ایجابی در بروز و ظهور پدیده‌ها و تحولات باید عامل عدم قطعیت را ملحوظ نظر قرارداد. در چنین شرایطی، توفیق سیاست‌های دفاعی تدوین‌شده در گرو پذیرش اصل انطباق‌پذیری است.

منبع و خواستگاه اصول سیاست دفاعی

سیاست دفاعی، راهنمای اصلی در تدوین راهبرد دفاعی است، بنابراین خواستگاه سیاست دفاعی نیز باید کلان‌تر بوده و به لحاظ مرتبه اهمیت، دارای جایگاه و منزلتی برتر باشد. با بررسی و نتیجه‌گیری به عمل آمده منابع خواستگاه اصول سیاست دفاعی عبارت‌اند از: قانون اساسی، سند چشم‌انداز، دیدگاه‌های عالی‌ترین مقام کشور، سیاست‌های کلی نظام با توجه به آنچه در مباحث نظری پژوهش گذشت می‌توان سیاست‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران را به شکل زیر در جدول ۱ به عنوان مدل عملیاتی تحقیق بیان نمود:

جدول ۱: مدل عملیاتی تحقیق

ردیف	سیاست‌های دفاعی - امنیتی	منبع
۱	وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ غَدَوَ اللَّهُ وَعَدَّوْكُمْ وَأَخْرَيْنَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوفَ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَظْلَمُونَ انفال/۶۰	قرآن کریم
۲	وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ انفال/۶۱	
۳	وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي أَيْدَكَ بِبَصَرِهِ بِالْمُؤْمِنِينَ انفال/۶۲	
۴	يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِثْلِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِثَّةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مَنِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ انفال/۶۵	
۵	الآن خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِثَّةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِثْلِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ انفال/۶۶	
۶	تهدید در مقابل تهدید	بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)
۷	حمله در مقابل حمله	
۸	قدرت دفاعی و رزمی متناسب با داعیه‌ها و آرمان‌های انقلابی	
۹	آمادگی امروز برای فردا	
۱۰	دفاع از فلسطین و مستضعفین به‌عنوان فریضه‌ای دینی	
۱۱	مقابله با تهاجم فرهنگی (جنگ نرم)	
۱۲	نفی سلاح‌های کشتارجمعی	
۱۳	ممنوع بودن عضویت افراد خارجی در نیروهای مسلح	اصل ۱۴۵ قانون اساسی
۱۴	ممنوع بودن استقرار هرگونه پایگاه نظامی خارجی در کشور	اصل ۱۴۶ قانون اساسی
۱۵	دفاع مسلحانه از کشور برای همه افراد به‌طور مستمر	اصل ۱۵۱ قانون اساسی
۱۶	ممنوع بودن سلطه بیگانه بر منابع طبیعی و اقتصادی، فرهنگ، ارتش و دیگر شئون کشور	اصل ۱۵۳ قانون اساسی
۱۷	حمایت از مبارزه حق‌طلبانه مستضعفین در برابر مستکبرین در هر نقطه از جهان	اصل ۱۵۴ قانون اساسی
۱۸	ایرانی امن، مستقل و مقتدر با سامان دفاعی	سند چشم‌انداز نظام
۱۹	بازدارندگی همه‌جانبه و پیوستگی مردم و حکومت	
۲۰	ارتقاء توانمندی‌های دفاعی، قدرت بازدارندگی و دفاع از حاکمیت، تمامیت ارضی، منافع و امنیت ملی و مقابله مؤثر با تهدیدهای خارجی	ماده ۱۹۵ سیاست کلی نظام
۲۱	تقویت کمی و کیفی بسیج مستضعفان و حضور بیشتر نیروهای مردمی در صحنه‌های امنیت و دفاع از کشور، آرمان‌ها و مبانی اندیشه انقلاب اسلامی و توسعه فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر	ماده ۱۹۶ سیاست کلی نظام

ردیف	سیاست‌های دفاعی - امنیتی	منبع
۲۲	توسعه توان علمی و فناوری نیروهای مسلح	ماده ۱۹۷ سیاست کلی نظام
۲۳	کاهش آسیب‌پذیری زیرساخت‌ها، ارتقاء پایدار ملی، حفاظت از مردم و منابع ملی کشور و تضمین تداوم خدمات به آنان در راستای تکمیل چرخه دفاع غیرنظامی	ماده ۱۹۸ سیاست کلی نظام
۲۴	تقویت بنیه دفاعی کشور و ارتقاء توان بازدارندگی نیروهای مسلح و حفاظت از تمامیت ارضی و امنیت کشور و آمادگی در برابر تهدیدات و حفاظت از منافع ملی، انقلاب اسلامی ایران و منابع حیاتی کشور و هوشمند سازی سیستم‌های دفاعی کشور	ماده ۲۰۱ سیاست کلی نظام
۲۵	تهیه طرح جامع نحوه استقرار نیروهای مسلح در سطح کشور متناسب با اندازه و نوع تهدیدات و شرایط زیست‌محیطی به‌منظور رعایت پراکندگی در استقرار تأسیسات حساس و حیاتی و صنایع دفاعی و همچنین انتقال پادگان‌های مراکز نظامی و کارخانه‌های بزرگ صنعتی دفاعی از شهرهای بزرگ به‌ویژه تهران	ماده ۲۰۲ سیاست کلی نظام

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و روش تحقیق آمیخته با رویکرد کیفی از نوع توصیفی - پیمایشی است.

- جامعه و نمونه آماری

کلیه بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) پیرامون مؤلفه‌های سیاست دفاعی - امنیتی، متن قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، سند چشم‌انداز و سیاست‌های کلی نظام مرتبط با برنامه پنجم توسعه کشور می‌باشد. برای اخذ تائید گزاره‌های سیاست دفاعی - امنیتی مستخرجه، افراد شاخص نظامی و مدیران رده‌بالای کشوری جامعه آماری تحقیق می‌باشند. تعداد افراد جامعه آماری به دلیل ضریب امنیتی دارای طبقه‌بندی بوده که از بین آن‌ها تعداد ۳۰ نفر بر مبنای توانایی دسترسی و تکمیل پرسشنامه به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شده است.

- ابزار جمع‌آوری اطلاعات

در این پژوهش ابزار اصلی فیش‌برداری و پرسشنامه است که یکی از ابزارهای رایج تحقیق و روش مستقیم برای کسب داده‌های تحقیق است. پرسشنامه مورد استفاده در این تحقیق شامل دو بخش سؤالات جمعیت شناختی (سطح تحصیلات، سن، سابقه کاری و ...) و سؤالات تخصصی می‌باشد. این پرسشنامه از ۱۰ سؤال تشکیل و با استفاده از طیف لیکرت به‌عنوان مقیاس مورد نظر طراحی گردیده است.

- روایی و پایایی پرسشنامه

۱- روایی: یکی از روش‌های تعیین اعتبار روایی محتوایی، استفاده از ضریب لاوشه یا همان (C.V.R)^۱ می‌باشد. با توجه به اینکه تعداد خبرگان و نظردهندگان برای ارزیابی گویه‌های پرسشنامه ۱۲ نفر بودند، لذا مقدار قابل قبول، ضریب بالاتر از ۰/۵۹ بوده و گویه‌هایی که دارای ضریب کمتر از مقدار مزبور باشند حذف می‌شوند که در این تحقیق نسبت اعتبار به دست آمده برای تمامی سؤالات پرسش‌نامه، مورد قبول بود.

۲- اعتبار: به منظور بررسی پایایی پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ که توسط نرم‌افزار SPSS محاسبه گردید، استفاده شد. به طوری کلی مقدار آن برای سؤالات پرسشنامه برابر ۰/۹۹۱ شد که مقدار قابل توجهی جهت پایا بودن پرسشنامه می‌باشد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

تحلیل پرسشنامه: پس از مشخص شدن تائید روایی و پایایی پرسشنامه برای تعیین مؤلفه‌های اثرگذار بر سیاست دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران، برای تعیین مؤلفه‌های اثرگذار بر سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران. ده عامل طراحی و بین جامعه آماری ۳۰ نفری توزیع گردید؛ که حاصل داده‌های به دست آمده به شرح ذیل تحلیل می‌گردد.

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

تحلیل داده‌های سؤال تحقیق از پرسشنامه: مؤلفه‌های اثرگذار سیاست دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران کدام‌اند؟

۱- در تفسیر عامل یکم (آموزه‌های دینی، اخلاقی) باید گفت از تعداد ۳۰ نفر حجم جامعه مورد مطالعه ۱۰۰٪ میزان تأثیر این عامل را به عنوان یک مؤلفه‌ی اثرگذار بر سیاست‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران معنادار و نقش آفرین می‌دانند؛ اما از این تعداد ۹۴٪ میزان تأثیر این عامل را در حد زیاد و خیلی زیاد و تنها ۶٪ آن را متوسط ارزیابی نموده‌اند. میانگین این عامل از مجموعه پاسخ‌ها ۴/۸ بوده و بر اساس آزمون خی دو، مقدار خی دو مشاهده شده این عامل ۱۶/۷۸ بوده است. در سطح آلفای ۵٪ و سطح اطمینان ۹۵٪ مقدار

1-C.V.R (Content Validity Ratio)

سطح اطمینان کوچک‌تر از ۰/۰۰۵ به دست آمده (۰/۰۰۰) که این مقدار نشان‌دهنده این است که این عامل معنادار شده است.

۲- در تفسیر عامل دوم (فرامین و تدابیر مقام معظم رهبری^(مدضله‌العالی) و امام راحل^(رحمت ... علیه)) باید گفت از تعداد ۳۰ نفر حجم جامعه مورد مطالعه ۱۰۰٪ میزان تأثیر این عامل را به عنوان یک مؤلفه‌ی اثرگذار بر سیاست‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران معنادار و نقش‌آفرین می‌دانند؛ اما از این تعداد ۹۲٪ میزان تأثیر این عامل را در حد زیاد و خیلی زیاد و تنها ۸٪ آن را متوسط و پایین‌تر ارزیابی نموده‌اند. میانگین این عامل از مجموعه پاسخ‌ها ۴/۴۷ بوده و بر اساس آزمون خی دو، مقدار خی دو مشاهده‌شده این عامل ۱۶/۴۴ بوده است. در سطح آلفای ۵٪ و سطح اطمینان ۹۵٪ مقدار سطح اطمینان کوچک‌تر از ۰/۰۰۵ به دست آمده (۰/۰۰۰) که این مقدار نشان‌دهنده این است که این عامل معنادار شده است.

۳- در تفسیر عامل سوم (سیاست دفاع غیرنظامی) اشاره می‌شود که از تعداد ۳۰ نفر حجم جامعه مورد مطالعه ۱۰۰٪ میزان تأثیر این عامل را به عنوان یک مؤلفه‌ی اثرگذار بر سیاست‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران معنادار و نقش‌آفرین می‌دانند؛ اما از این تعداد ۸۸٪ میزان تأثیر این عامل را در حد زیاد و خیلی زیاد و تنها ۱۲٪ آن را متوسط و پایین‌تر ارزیابی نموده‌اند. میانگین این عامل از مجموعه پاسخ‌ها ۴/۲۴ بوده و بر اساس آزمون خی دو، مقدار خی دو مشاهده‌شده این عامل ۱۱/۳ بوده است. در سطح آلفای ۵٪ و سطح اطمینان ۹۵٪ مقدار سطح اطمینان کوچک‌تر از ۰/۰۰۵ به دست آمده (۰/۰۰۴) که این مقدار نشان‌دهنده این است که این عامل معنادار شده است.^۱

۴- در تفسیر عامل چهارم (قانون اساسی، دکترین و سیاست‌های کلان ابلاغی جمهوری اسلامی ایران) باید گفت که از تعداد ۳۰ نفر حجم جامعه مورد مطالعه ۱۰۰٪ میزان تأثیر این عامل را به عنوان یک مؤلفه‌ی اثرگذار بر سیاست‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران معنادار و نقش‌آفرین می‌دانند؛ اما از این تعداد ۹۰٪ میزان تأثیر این عامل را در حد زیاد و خیلی زیاد و تنها ۱۰٪ آن را متوسط و پایین‌تر ارزیابی نموده‌اند. میانگین این عامل از مجموعه پاسخ‌ها ۴/۴۷ بوده و بر اساس آزمون خی دو، مقدار خی دو مشاهده‌شده این

۱- از اهم پوشانی ادبیات تحقیق و جامعه‌خبره این‌گونه استنباط می‌گردد که در سیاست دفاع غیرنظامی، توسعه پدافند داخلی، مردمی کردن دفاع و استفاده از تمام سازمان‌های مسئول و ذی‌ربط باید مدنظر قرار گیرد.

عامل ۲۶ بوده است. در سطح آلفای ۰.۵٪ و سطح اطمینان ۹۵٪ مقدار سطح اطمینان کوچک‌تر از ۰/۰۰۵ به دست آمده (۰/۰۰۴) که این مقدار نشان‌دهنده این است که این عامل معنادار شده است.

۵- در تفسیر عامل پنجم (سیاست سازمانی، پرسنلی و بودجه‌ای نظامی) باید گفت از تعداد ۳۰ نفر حجم جامعه مورد مطالعه ۱۰۰٪ میزان تأثیر این عامل را به‌عنوان یک مؤلفه‌ی اثرگذار بر سیاست‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران معنادار و نقش‌آفرین می‌دانند؛ اما از این تعداد ۶۱٪ میزان تأثیر این عامل را در حد زیاد و خیلی زیاد و تنها ۳۹٪ آن را متوسط و پایین‌تر ارزیابی نموده‌اند. میانگین این عامل از مجموعه پاسخ‌ها ۳/۸ بوده و بر اساس آزمون خی دو، مقدار خی دو مشاهده‌شده این عامل ۱۶ بوده است. در سطح آلفای ۰.۵٪ و سطح اطمینان ۹۵٪ مقدار سطح اطمینان کوچک‌تر از ۰/۰۰۵ به دست آمده (۰/۰۰۴) که این مقدار نشان‌دهنده این است که این عامل معنادار شده است.

۶- در تفسیر عامل ششم (روابط سازمان‌های لشکری و کشوری) باید گفت از تعداد ۳۰ نفر حجم جامعه مورد مطالعه ۱۰۰٪ میزان تأثیر این عامل را به‌عنوان یک مؤلفه‌ی اثرگذار بر سیاست‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران معنادار و نقش‌آفرین می‌دانند؛ اما از این تعداد ۷۴٪ میزان تأثیر این عامل را در حد زیاد و خیلی زیاد و تنها ۲۶٪ آن را متوسط و پایین‌تر ارزیابی نموده‌اند. میانگین این عامل از مجموعه پاسخ‌ها ۴/۲ بوده و بر اساس آزمون خی دو، مقدار خی دو مشاهده‌شده این عامل ۲۲/۹۹ بوده است. در سطح آلفای ۰.۵٪ و سطح اطمینان ۹۵٪ مقدار سطح اطمینان کوچک‌تر از ۰/۰۰۵ به دست آمده (۰/۰۰۰) که این مقدار نشان‌دهنده این است که این عامل معنادار شده است.

۷- در تحلیل عامل هفتم (تحولات محیطی (بین‌المللی و داخلی)) باید گفت از تعداد ۳۰ نفر حجم جامعه مورد مطالعه ۱۰۰٪ میزان تأثیر این عامل را به‌عنوان یک مؤلفه‌ی اثرگذار بر سیاست‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران معنادار و نقش‌آفرین می‌دانند؛ اما از این تعداد، ۹۰٪ میزان تأثیر این عامل را در حد زیاد و خیلی زیاد و تنها ۱۰٪ آن را متوسط و پایین‌تر ارزیابی نموده‌اند. میانگین این عامل از مجموعه پاسخ‌ها ۴/۳۵ بوده و بر اساس آزمون خی دو، مقدار خی دو مشاهده‌شده این عامل ۱۱/۷۹ بوده است. در سطح آلفای ۰.۵٪

و سطح اطمینان ۹۵٪ مقدار سطح اطمینان کوچک‌تر از ۰/۰۰۵ به دست آمده (۰/۰۰۰) که این مقدار نشان‌دهنده این است که این عامل معنادار شده است.

۸- در تحلیل عامل هشتم (سیاست تأمین و تدارک) باید گفت از تعداد ۳۰ نفر حجم جامعه مورد مطالعه ۱۰۰٪ میزان تأثیر این عامل را به عنوان یک مؤلفه‌ی اثرگذار بر سیاست‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران معنادار و نقش‌آفرین می‌دانند؛ اما از این تعداد، ۶۷٪ میزان تأثیر این عامل را در حد زیاد و خیلی زیاد و تنها ۳۳٪ آن را متوسط و پایین‌تر ارزیابی نموده‌اند. میانگین این عامل از مجموعه پاسخ‌ها ۴/۰۱ بوده و بر اساس آزمون خی دو، مقدار خی دو مشاهده‌شده این عامل ۱۳/۴۴ بوده است. در سطح آلفای ۵٪ و سطح اطمینان ۹۵٪ مقدار سطح اطمینان کوچک‌تر از ۰/۰۰۵ به دست آمده (۰/۰۰۳) که این مقدار نشان‌دهنده این است که این عامل معنادار شده است.

۹- در تحلیل عامل نهم (راهبرد و استراتژی‌های مستقیم نظامی) باید گفت از تعداد ۳۰ نفر حجم جامعه مورد مطالعه ۱۰۰٪ میزان تأثیر این عامل را به عنوان یک مؤلفه‌ی اثرگذار بر سیاست‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران معنادار و نقش‌آفرین می‌دانند؛ اما از این تعداد، ۷۰٪ میزان تأثیر این عامل را در حد زیاد و خیلی زیاد و تنها ۳۰٪ آن را متوسط و پایین‌تر ارزیابی نموده‌اند. میانگین این عامل از مجموعه پاسخ‌ها ۴/۰۶ بوده و بر اساس آزمون خی دو، مقدار خی دو مشاهده‌شده این عامل ۱۴/۲۶ بوده است. در سطح آلفای ۵٪ و سطح اطمینان ۹۵٪ مقدار سطح اطمینان کوچک‌تر از ۰/۰۰۵ به دست آمده (۰/۰۰۲) که این مقدار نشان‌دهنده این است که این عامل معنادار شده است.

۱۰- در تحلیل عامل دهم (موقعیت کشور در نظام بین‌المللی) باید گفت از تعداد ۳۰ نفر حجم جامعه مورد مطالعه ۱۰۰٪ میزان تأثیر این عامل را به عنوان یک مؤلفه‌ی اثرگذار بر سیاست‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران معنادار و نقش‌آفرین می‌دانند؛ اما از این تعداد، ۷۸٪ میزان تأثیر این عامل را در حد زیاد و خیلی زیاد و تنها ۲۲٪ آن را متوسط و پایین‌تر ارزیابی نموده‌اند. میانگین این عامل از مجموعه پاسخ‌ها ۴/۱ بوده و بر اساس آزمون خی دو، مقدار خی دو مشاهده‌شده این عامل ۱۵/۵۷ بوده است. در سطح آلفای ۵٪ و سطح اطمینان ۹۵٪ مقدار سطح اطمینان کوچک‌تر از ۰/۰۰۵ به دست آمده (۰/۰۰۰) که این مقدار نشان‌دهنده این است که این عامل معنادار شده است.

جدول ۲: توصیف کمی مؤلفه‌های اثرگذار بر سیاست دفاعی امنیتی در یک نگاه

شماره مؤلفه	مؤلفه‌های اثرگذار بر سیاست دفاعی امنیتی	فراوانی پاسخ‌های داده‌شده	درصد فراوانی کل	میانگین فراوانی عامل	حد زیاد و خیلی زیاد	درصد میزان تأثیر عامل در حد زیاد و خیلی زیاد	مشاهده‌شده مقدار کای در	سطح معناداری
۱	آموزه‌های دینی، اخلاقی	۳۰	٪۱۰۰	۴/۸	٪۹۴	۱۶/۷۸	۰/۰۰۰	
۲	فرامین و تدابیر مقام معظم رهبری و امام راحل (رحمت‌الله علیه)	۳۰	٪۱۰۰	۴/۴۷	٪۹۲	۱۶/۴۴	۰/۰۰۰	
۳	سیاست دفاع غیرنظامی	۳۰	٪۱۰۰	۴/۳۴	٪۸۸	۱۱/۳	۰/۰۰۴	
۴	قانون اساسی، دکترین و سیاست‌های کلان ابلاغی جمهوری اسلامی ایران.	۳۰	٪۱۰۰	۴/۴۷	٪۹۰	۲۶	۰/۰۰۰	
۵	سیاست سازمانی، پرسنلی و بودجه‌ای نظامی	۳۰	٪۱۰۰	۳/۸	٪۶۱	۱۶	۰/۰۰۴	
۶	روابط سازمان‌های لشکری و کشوری	۳۰	٪۱۰۰	۴/۳۰	٪۷۴	۲۲/۹۱	۰/۰۰۰	
۷	تحولات محیطی (بین‌المللی و داخلی)	۳۰	٪۱۰۰	۴/۳۵	٪۹۰	۱۱/۷۹	۰/۰۰۰	
۸	سیاست تأمین و تدارک	۳۰	٪۱۰۰	۴/۰۱	٪۶۷	۱۳/۴۴	۰/۰۰۳	
۹	راهبرد و استراتژی‌های مستقیم نظامی	۳۰	٪۱۰۰	۴/۰۶	٪۷۰	۱۴/۲۶	۰/۰۰۲	
۱۰	موقعیت کشور در نظام بین‌المللی	۳۰	٪۱۰۰	۴/۱۰	٪۷۸	۱۵/۵۷	۰/۰۰۰	

جدول ۳: اولویت‌بندی مؤلفه‌های مؤثر بر سیاست‌های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی بر اساس آزمون فریدمن

شماره عامل	رتبه	عوامل طبیعی ژئوپلیتیک دریای خزر	نمره میانگین ^۱
۱	۱	آموزه‌های دینی، اخلاقی	۸,۶۷
۲	۲	فرامین و تدابیر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و امام راحل (رحمت‌الله علیه)	۸,۰۴
۴	۳	قانون اساسی، دکترین و سیاست‌های کلان ابلاغی جمهوری اسلامی ایران	۷,۳۸
۳	۴	تحولات محیطی (بین‌المللی و داخلی)	۷,۲۹
۷	۵	سیاست دفاع غیرنظامی	۷,۱
۶	۶	روابط سازمان‌های لشکری و کشوری	۶,۸
۱۰	۷	موقعیت کشور در نظام بین‌المللی	۶,۲
۹	۸	راهبرد و استراتژی‌های مستقیم نظامی	۵,۱
۸	۹	سیاست تأمین و تدارک	۴,۸
۵	۱۰	سیاست سازمانی، پرسنلی و بودجه‌ای نظامی	۴,۱

نتیجه گیری و پیشنهاد**الف - نتیجه گیری:**

نتیجه پاسخ سؤال تحقیق: مؤلفه‌های اثرگذار سیاست دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران کدام-اند؟

با توجه به آنچه در این مقاله گذشت می‌توان مؤلفه‌های اثرگذار بر سیاست‌های دفاعی-امنیتی جمهوری اسلامی ایران. به ترتیب اولویت عبارت‌اند از:

- ۱- آموزه‌های دینی، اخلاقی
- ۲- فرامین و تدابیر مقام معظم رهبری و امام راحل (رحمت‌الله علیه)
- ۳- قانون اساسی، دکترین و سیاست‌های کلان ابلاغی جمهوری اسلامی ایران.
- ۴- تحولات محیطی (بین‌المللی و داخلی)
- ۵- سیاست دفاع غیرنظامی
- ۶- روابط سازمان‌های لشکری و کشوری
- ۷- موقعیت کشور در نظام بین‌المللی
- ۸- راهبرد و استراتژی‌های مستقیم نظامی
- ۹- سیاست تأمین و تدارک
- ۱۰- سیاست سازمانی، پرسنلی و بودجه‌ای نظامی

ب - پیشنهادها:

۱) پیشنهاد می‌شود شاخص‌های اثرگذار بر سیاست دفاعی کشور بر اساس قرآن کریم، بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، قانون اساسی، چشم‌انداز، سیاست‌های کلی و قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران، عوامل دیگری که جزء سیاست‌های دفاعی-امنیتی جمهوری اسلامی ایران می‌باشند را احصاء کرده و با استفاده از عوامل این پژوهش، شاخص‌ها را کامل نمایند.

۲) انجام پژوهشی در خصوص ارزیابی درجه اهمیت سیاست‌های دفاعی-امنیتی جمهوری اسلامی ایران در طراحی راهبردهای دفاعی-امنیتی و شناسایی نقاط ضعف و طراحی استراتژی‌ها و راهبردها انجام شود.

فهرست منابع

- "قرآن کریم"

- "قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران"

الف - منابع فارسی:

- ابو‌الحمد، عبدالحمید (۱۳۷۰)، "مبانی سیاست"، توس، تهران
- اثر، آدریان فربه‌رون (۱۳۸۰)، "سیاست دفاعی"، ترجمه سعادت حسینی، فصلنامه مطالعات دفاعی - امنیتی، شماره ۲۶
- امیرکبیری، علی‌رضا (۱۳۸۱)، "مدیریت استراتژیک"، تهران، نگاه دانش
- برقی، سیدرضا (زمستان ۱۳۷۶ و بهار ۱۳۷۷)، "ارتباط با پژوهش و تأثیر آن بر تصمیم‌گیری"، فصلنامه دانش مدیریت، شماره ۳۹ و ۴۰
- بوزان، باری (۱۳۷۸)، "مردم، دولت و هراس"، پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران
- بوفر، آندزف (۱۳۶۶)، "مقدمه‌ای بر استراتژی"، ترجمه مسعود کشاورز، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، تهران
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۳)، "لغت‌نامه دهخدا"، انتشارات دانشگاه تهران، تهران
- درویشی، فرهاد، "سیاست دفاعی"، فصلنامه بررسی‌های نظامی - شماره ۱۳، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس - پایداری، تهران
- روشندل، جلیل (۱۳۷۰)، "تحول در مفهوم استراتژی"، ارائه‌شده در اولین سمینار بررسی تحول مفاهیم، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، تهران
- سلامی، حسین (۱۳۹۱)، "سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران"، سخنرانی در جمع هیئت دانشگاه عالی دفاع ملی کشور نیجریه در محل دانشگاه عالی دفاع ملی ایران ۱۳۹۱/۲/۲۱
- سلامی، حسین (۱۳۹۲)، "سیاست دفاعی"، انتشارات مرکزی سپاه، تهران
- تهامی، سیدمجتبی (۱۳۸۴)، "امنیت ملی"، نشر آجا، تهران
- قرائتی، محسن (۱۳۷۹)، "تفسیر نور"، جلد ۱، مرکز فرهنگی درس‌های از قرآن، قم
- کالینز، جان ام (۱۳۷۰)، "استراتژی بزرگ"، کورش بایندر، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، تهران

- لاریجانی، جواد (۱۳۶۹)، "مقولاتی در استراتژی ملی"، انتشارات امیرکبیر، تهران
- عسکری، محمود (۱۳۸۴)، "مقدمه‌ای بر فرهنگ استراتژیک"، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال سوم، شماره ۱۰
- نوروزی، محمدتقی (۱۳۸۵)، "فرهنگ دفاعی امنیتی"، انتشارات سنا، تهران
- مؤمنی، مصطفی (۱۳۸۱)، "جایگاه دفاع نظامی و غیرنظامی در آمایش سرزمینی، در آمایش و دفاع سرزمینی"، (به کوشش) محمدباقر چو خاجی زاده مقدم، دانشگاه امام حسین (ع)، تهران
- معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور (۱۳۸۹)، "مجموعه برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران"، تهران

ب- منابع انگلیسی:

- A Practical Guid to Policy Making available at www.ofmdfmini.gov.uk/practical-guide-policy-making.pdf
- Arnett, Eric, (1997), Military Capacity and the risk of War, china, India, Pakistan and Iran, Oxford university press
- Curran,Brian,William Durch, Jolie Wood, (1997),Alternating Currents: Technology and the New Cintext for U.S Foreign Policy, Henry Stimson Center,Foreign Policy Porject Occasional paper, No5
- Earle Chaffee, Ellen, (2008), three Models of Strategy, Academy of Management Review.Vol10, No.1
- Freedman, Lawrence, (2004), Deterrence, Cambridge, Policy press
- Glassner, Martin, (1998),Political Geography,New York,john wiley& Sons